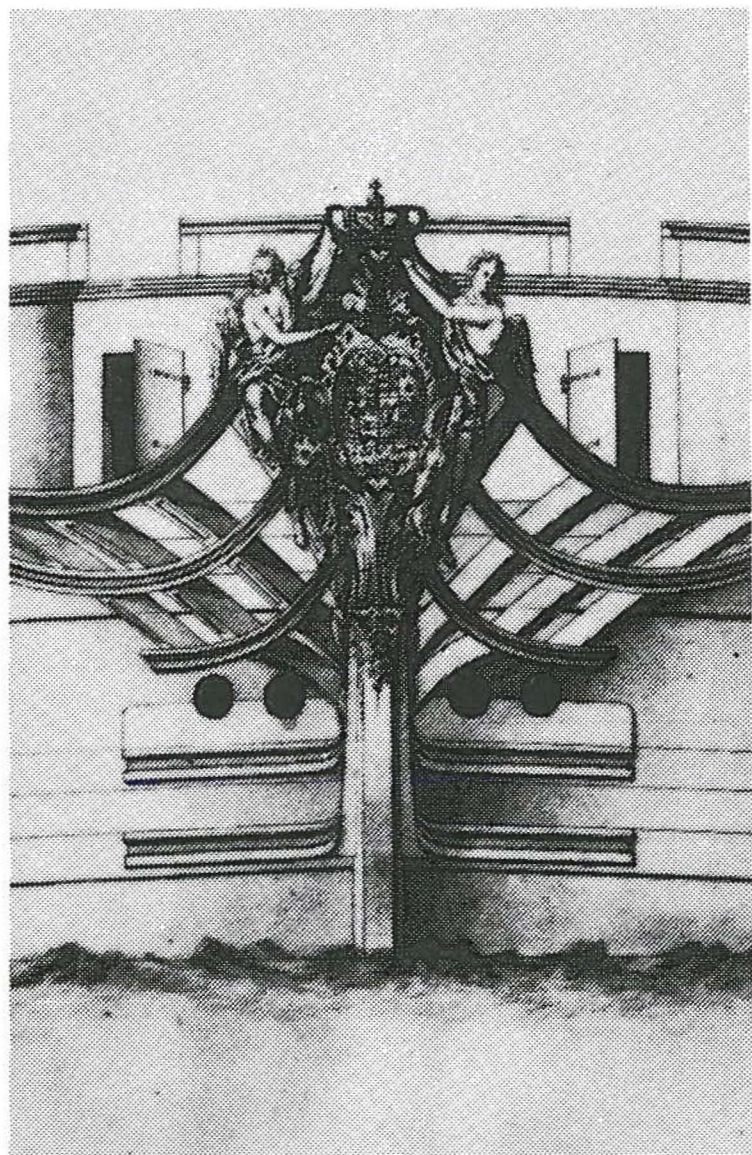

Marinehistorisk Tidsskrift

DECEMBER 1975

8. ÅRGANG

NR. 4

MARINEHISTORISK TIDSSKRIFT
november 1975, 8. årg. nr. 4

udgives af
Marinehistorisk Selskab
Selskabet Fregatten Jyllands
Venner og Selskabet Orlogsmuseets Venner

Redaktion og ekspedition:
Cand.mag. Hans Chr. Bjerg
Jellerød Have 117
2980 Kokkedal, 02-86 18 28

Udsendes
4 gange om året til medlemmerne af de tre udgivende selskaber

Abonnement
kan tegnes gennem de udgivende selskaber eller ved henvendelse til ekspeditionen

Eftertryk med
kildeangivelse tilladt

Forsiden
forestiller stævneornamentet for orlogsskibet Dronning Lowisa, 1742. Rigsarkivet

MARINE- OG MILITÆRHISTORISK
INTERESSEREDE

kan glæde sig til to udstillinger, som bliver afviklet i slutningen af januar og begyndelsen af februar 1976.

Den ene drejer sig om en udstilling, der viser bygning af og livet ombord i orlogsskibene i slutningen af forrige århundrede. Den er blevet til i samarbejde mellem Selskabet Fregatten Jyllands Venner og Søværnets Museums magasin (Flådestation København) og har igennem sommeren 1975 været vist på Fregatten Jylland i Ebeltoft. Udstillingen vises i Sparekassens Udstillingslokaler på "Strøget" i København 20. januar - 8. februar i tiden 10-18.

Den anden er udstillingen "Da oldenfar var i trøjen", der vises i Lyngby Storcenter 23. januar - 6. februar. Udstillingen, der er arrangeret af et underudvalg under Militærhistorisk Fællesudvalg i samarbejde med Lyngby Storcetters ledelse og en række museer, vil blive et meget stort integreret foretagende, der vil illustrere det danske forsvar og dets placering i samfundet før og omkring århundrede-skiftet.

H.C.BJERG

DANSK MARINEHISTORISK BIBLIOGRAFI 1500-1975

Som skrift nr. 12 har Marinehistorisk Selskab udsendt Dansk Marinehistorisk Bibliografi 1500-1975 udarbejdet af arkivar, cand. mag. Hans Chr. Bjerg. Alle medlemmer af Marinehistorisk Selskab har fået bogen tilsendt. Det skal i denne forbindelse understreges, at kun medlemmer, der har betalt deres kontingent for året 1975 har fået tilsendt bogen. Evt. restanter vil, så snart den manglende kontingent indgår, få tilsendt bibliografien. Andre interesserede læsere, der ikke er medlemmer af Marinehistorisk Selskab vil kunne købe bogen gennem Nyboders Boghandel, St. Kongensgade, Kbh. for 50 kr. incl. moms. Bibliografien er på 166 sider og indeholder ca. 2100 numre. Dens emne er den danske flåde og søkrigshistorie. Bibliografien vil uden tvivl være et hjælpemiddel for alle marinehistorisk interesserede.

Styrelsen

MARINEHISTORISK SELSKAB

Som meddelt i forrige nummer af Marinehistorisk Tidsskrift fejrer Marinehistorisk Selskab 25-året for sin oprettelse fredag den 5. marts 1976 med afholdelse af reception og foredrag samt middag for interesserede. Særlig meddelelse vil blive udsendt senere.

JUBILÆUMSEKSKURSION

I forbindelse med jubilæet afholder selskabet en ekskursion til Marinemuseet og flådebasen i Karlskrona i Sydsverige

lørdag den 6.marts 1976

Programmet ser således ud:

- 8.30 Ab Tuborg Havn. Morgenmad kan indtages ombord.
- 10.00 An Landskrona. Der fortsættes med bus til Karlskrona.
- 13.00 An Karlskrona, hvor der først bliver lejlighed til at indtage frokost til rimelige priser. Vi bliver derefter vist rundt på Marinemuseet, der er meget stort og omfattende. Endvidere vil der blive lejlighed til at bese forskellige historiske bygninger og steder inden for det militære område.
- 17.00 Ab Karlskrona og i bus tilbage til Landskrona.
- 20.00 An Landskrona.
- 20.30 Ab Landskrona. Aftensmåltid kan indtages ombord.
- 22.00 An Tuborg Havn.

Prisen på transport ex. fortæring bliver pro persona 75,00 kr., der indbetales på giro 673 50 til Marinehistorisk Selskab, Ved Fortunen 10 A, 2800 Lyngby. Tilmelding kan ske inden den 15.februar 1976 på den seddel, der er vedlagt nærværende nummer af Marinehistorisk Tidsskrift. Fortæring undervejs er således ikke inkluderet i ovennævnte pris, men må afholdes af den enkelte deltager. Desværre er deltagerantallet begrænset til 50. Interesserede personer, der ikke er medlemmer af Marinehistorisk Selskab er velkomne til også at tilmelde sig ekskursionen, dog vil der i tilfælde af overvældende tilslutning blive taget et vist hensyn til medlemmerne af dette selskab.

Styrelsen

SØETATENS BYGMESTRE 1668 - 1878

af

JAN OLSEN

Til brug for skibsbygningen, flådens ekvipering og i det hele taget Marinens administration var det allerede tidligt nødvendigt at have faciliteter i land. Efterhånden som Bremerholm blev udbygget, blev det nødvendigt at ansætte en sagkyndig indenfor bygningsvæsenet.

Embedet som Søetatens bygmester blev oprettet i 1668 og først i 1878 blev det afløst af Orlogsværftets bygningstjeneste. Dog ses der ikke at være udnævnt nogen bygmester i tiden 1863-78 i hvilken periode man har benyttet forskellige arkitekter.

Som Søetatens bygmester valgtes veluddannede embedsmænd ofte med guldmedalje fra Kunstakademiet, der blev regnet for nogle af landets ypperste arkitekter. Embedet som Søetatens bygmester har dog kun været en bibeskæftigelse ofte ved siden af Stadsbygmesterembedet for København.

Bygmesterens opgaver var at godkende udgiftsoverslag til nybygninger, godkende og udfærdige tegninger til byggeri samt besigtige nybygninger og reparationsarbejde. Vand- og skibsbygning samt fortifikationsarbejder var helt uden for deres ressort.

Nedenstående artikel er tænkt som 1. halvdel af en redegørelse for Søetatens bygningsadministration. 2. halvdel, som beskæftiger sig med de rent administrative forhold, tænkes udsendt ved senere lejlighed.

De i nedenstående artikel benyttede arkiver findes, hvor intet andet er anført, på Rigsarkivet. De nævnte tegninger er alle fra Søetatens kort- og tegningssamling i Rigsarkivet.

EVERT JANSEN -1690 (Søetatens bygmester 1668- før 1679)

Født i Holland. Ses første gang i Danmark i slutningen af 1665, da han optræder som bygmester ved opførelsen af et trappehus til Gjorslev Slot [1]. Jansen blev udnævnt til Kgl. Murmester den 13. juli 1668 [2]. Samme år den 22. juli blev han udnævnt til Bygmester ved Bremerholm [3]. Hvor længe Jansen har haft embedet som bygmester for Søetaten vides ikke, men han er sandsynligvis afgået i perioden 1676-1679. [4]. Evert Jansen blev dog også efter sin

afsked stadig benyttet af Søetaten som murmester [5]. Bygninger for Søetaten: Giethus på Bremerholm [6]. I Søetatens kort- og tegningssamling er hidtil ikke påvist tegninger af Evert Jansen.

HANS van STEENWINCKEL (den III) 1639-1700 (Søetatens bygmester før 1679-1690)

Kaldes også Steenwinckel den Yngste eller den III. til forskel for sine forfædre, der medvirkede ved omfattende byggerier over hele landet i slutningen af det 16. århundrede og begyndelsen af det 17. århundrede. I 1667 kaldes Steenwinckel for Kongens Billedhugger [7]. Steenwinckel udnævnes i 1669 til kgl. bygmester, dengang den ledende stilling inden for bygningsvæsenet [8]. Steenwinckel virkede som ledende bygmester indtil Lambert von Haven den 20. juni 1671 udnævntes til Generalbygmester, hvorefter Steenwinckel måtte underordne sig denne [9]. Steenwinckels udnævnelse til Søetatens bygmester kendes ikke, men han var tilsynsførende ved Nyboder 1669-1688 [10]. Udnævnelsen må dog være sket før år 1685, da Søkrigskancelliet dette år i skrivelse af 28. september anker over Steenwinckel og ønsker ham erstattet af bygmesteren ved Gottorp Slot, Johan Räntau [11]. Tidspunktet kan sandsynligvis indkredsnes yderligere, idet Evert Jansen i Søetatens Bogholders regnskaber den 31. marts 1676 benævnes som "Kongl. May^{tts} Bygmester ved Søe Etaten" [12]. I Søetatens afregninger med Evert Jansen for året 1680 benævnes han kun som murmester, og det nævnes i en note, at 12 nye vaaninger er byggede efter Steenwinckels attest [13]. I Søetatens Generalkommissariats kopibog august-december 1679 ses en ordre under dato af 1. oktober [14] udgået til Bygmester Hans Steenwinckel. Dette indicerer at Steenwinckels udnævnelse til bygmester for Søetaten sandsynligvis ligger indenfor årene 1676-1679. Den 6. maj 1690 afskediges han og erstattes som bygmester for Søetaten af arkitekt og Stadsbygmester Christoffer Gros "Da som Bygmester Hans Steenwinckel altid i anden Eders kongl. May^t forretninger, oc undertiden udenbyes er beskæftiget, Saa at ej alleene meget derover forsømmes, mens anden Arbeit icke som det bør sig Vel forsees oc fortsættes" [15]. Steenwinckel virkede fortsat til sin død i 1699 som kgl. bygmester, hvor han især var beskæftiget med slotsbyggeri. Han ses dog stadig at medvirke ved besigtigelser for Søetaten. Således har han i 1698 besigtiget reparationer på Proviantgården [16]. Bygninger for Søetaten: Søkvæsthuset i Qvæsthusgade ca. 1684-86. 2 krudttårne i Wilhelms og Carls bastioner på

Christianshavns Vold [17]. Adskillige reparationsarbejder ved Nyboder, Skipperboderne, Giethuset m.m. Diverse skure ved Tøjhuset, Giethuset m.m. [18]. I Søetatens kort- og tegningssamling er endnu ikke konstateret tegninger udfærdiget af Steenwinckel.

CHRISTOFFER GROOS ?-1693 (Søetatens bygmester 1690-1693)

Udnævnt til Stadsbygmester i København i ca. år 1672, her arbejdede han sammen med Steenwinckel og van Hagen, der på dette tidspunkt var blevet Generalbygmester [19]. Groos blev udnævnt til Søetatens bygmester ved kgl. resolution af 6.maj 1690 [20]. I generalkommisariatets indstilling af 28.april opregnes bygmesterens ressort således: "Som baade ved Eders Kongl. May^{ts} Holm, samt Skipper oc Nye Boder dagligen saavel af Bygninger, som Reparationer forefalder, til des Besigtelser, opsetter paa de dertil udfordrende Materialer, oc tilsuin ved Arbeidet at det forsvarlig vorder forfærdiget" [21]. Den 19.december 1691 indstilles til kongen, at Groos optages i Søetatens reglement med en årlig gage på 200 rdl. med tilbagevirkende kraft fra hans ansættelse. Dette bevilliges ved resolution af 26.december 1691 [22]. Groos besidder embederne som Stadsbygmester og Søetatens bygmester til sin død den 1. oktober 1693. Bygninger for Søetaten: Materielskure på Nyholm 3 stk. [23]. I Søetatens kort- og tegningssamling er endnu ikke konstateret tegninger af Groos.

JOHAN CONRAD ERNST 1666-1750 (Søetatens bygmester 1693-1735)

Var i sin ungdom på studierejse i Europa og i 1696-97 opholdt han sig i Stockholm hos arkitekten Tessin den Yngre. Blev den 14. oktober 1693 udnævnt til Stadsbygmester, hvilket embede han besad til 1716 [24]. Ved resolution af 11.november 1693 udnævnes Ernst til Søetatens bygmester [25]. I Ernsts konfirmationsbestalling af 13.marts 1700 er hans arbejdsområder (ressort) som bygmester opregnet således: "Saeledis skal hand have tilsyn, med hvis bygninger og reparationer som effter vores allernaadigste anordning ved vores Sø - Etat og hvad deraf dependerer, vorder foretagen, at sligt effter de ordres som hannem derom fra vores deputerede ved Sø Etatens GeneralCommissariat tilstillis, troeligen og vel forrettet vorder, Saavel som bem.^t vores Deputerede som nu ere, eller hereffter kommende vorde, effter anfordring, hvis afritzer, over-

slager og deslige hans funktion vedkommende, som de til vores tjenestes befordring af hannem begiere maatte vedbørende tilstille". Udnævnes til assessor i Hofretten den 4. december 1703 [26]. I 1716 bliver Ernst udnævnt til Generalbygmester, hvorfor han naturligtvis træder tilbage som Stadsbygmester i København [27]. Ernst bliver den 18. marts 1729 udnævnt til medlem af Bygningskommissionen af 1729 [28]. I 1735 trækker Ernst sig tilbage p.g.a. svagelighed fra alle sine offentlige hverv. Bygninger for Søetaten: Navigationsskolen i Ulkegade [29]. Holmens Kirkes kapel 1702. Generalkommissariatets bygning 1706-08. Gl. Plankehus 1721. Tilbygning til Giethuset. Projekt til fængslet på Bremerholm 1706. Tegninger i Søetatens kort- og tegningssamling: Ingen signerede men Des. A 982 og Des. A 983 minder meget om Ernsts streg. I SKK., indkomne sager 1696 nr. 226 ses tegning af Navigationsskolen i Ulkegade.

NICOLAI BANNER MATHIESEN 1696-1771 (Søetatens bygmester 1736-1771)

Bliver den 1. marts 1726 udnævnt til assessor i Hofretten [30]. Udnævntes den 12. november 1728 til Stadsbygmester i København, hvor han hyppigt kom op at skændes med magistraten [31]. Medlem af Bygningskommissionen af 5. november 1728 [32]. Den 12. juni 1733 blev han udnævnt til tilsynsførende ved reparationen af Nyboder. Generalbygmester og Søetatens bygmester Ernst, til hvis embede dette tilsyn egentlig hørte, var gammel og svagelig, og Generalkommissariatet indstiller derfor: "Om Stadsbygmester Assessor Banner Mathiesen, som er en ung og frisk Mand, og brugbar til, dagligen og alle vegne, hvor Reparationen i Nye Boderne vorde foretaget, at have nøie Tilsyn med Arbeidets Fortgang, dets forsvarlige Forfærdigelse, og Materialernes Forbrugende, til saadan Inspection og Arbeids Lønnens Beregning, som og ellers derudinden at efterkomme vores Ordres og Foranstaltninger." [33]. Instruksen af 3. september 1733 anfører heller intet om selvstændig projektering, men alene om tilsyns- og opsynsopgaver [34]. Den 23. april 1734 udnævnes Banner Mathiesen til tilsynsførende ved reparationen af Bryghuset og Søjhuset, igen p.g.a. Ernsts svagelighed, hvilket også anføres i indstillingen. At Banner Mathiesens opgave kun er af tilsynsførende art ses videre i GK's indstilling, hvori det bl.a. anføres: "Ved dette store Arbeide saavel paa Bryggerhuset som Søe-Toy-Huuset/ om Eders Mayst allernaadigst behager, at det nestkommende Aar maa foretages / behöves ikke alleene nøye og god

Indseende, at alting vel og forsvarlig bliver giort, mens endog at Materialierne med største Ménage til sin rette Nytte vorder brugt og employeret, som og at gaa Os til haande i Arbeids-Lönens Accord med Mesterne, at den paa det Nöyeste bliver sluttet" [35].

Efter Ernsts afgang i 1735 og antagelsen af Elias Daniel Häusser til Generalbygmester udnævnes Banner Mathiesen den 12. september 1736 til Søetatens Bygmester, da Häusser, "som hands mange andre Forretninger er forhindret mundtlig mes Os at kunne Conferere" [36]. I indstillingen [37] begrundes ønsket om antagelsen af Banner Mathiesen med, at han ofte havde deltaget i reparationer af Søetatens huse i og udenfor Holmen. Indstillingen og resolutionen er dog ingen egentlig udnævnelse, men en anmodning om at B.M. optages på Søetatens reglement med 200 rdl. årligt. Dette må være en lovfæstelse af den stilling, som Banner Mathiesen uofficielt har haft den sidste del af Ernsts embedsperiode. Igen er Banner Mathiesens opgaver kun af tilsynsførende art. Han omtales dog ofte som en meget nidkær inspektør [38], der kunne presse håndværkernes lønninger. Et godt eksempel herpå ses ved projekteringen af Søkadet-akademiet, det senere Admiralitet m.m. [39]. Banner Mathiesen bestred stillingen som Søetatens bygmester til sin død den 5. februar 1771 [40]. Intet selvstændigt byggeri har kunnet konstateres fra hans hånd. I Søetatens kort- og tegningssamling ses ingen tegninger fra B.M.s hånd.

MAERTEN el. MARTIN van DOCKUM 1705-1769 (Holmens bygmester
1736-1741)

Den 19. september 1736, næsten samtidig med Banner Mathiesens udnævnelse til Søetatens bygmester, udnævnes Martin van Dockum til Holmens Bygmester med en gage på 500 rdl. årligt + 50 rdl. til husleje [41]. Til sammenligning kan nævnes, at Banner Mathiesen kun fik 200 rdl. årligt. Bestallingen giver desværre ingen oplysninger om hans arbejdsområder. I følge både Weilbachs Kunstnerlexicon og Wilh. Lorentzen: "Danmark og Holland" bd. II s. 414 [42] blev van Dockum indkaldt fra Holland som bistand ved bygningen af dokken på Christianshavn. Desværre har kilder til disse oplysninger ikke kunnet konstateres, så det kan ikke verificeres, men i GK's kopibog for den 24. maj 1737 i skrivelse til Holmens chef nævnes, at overleveringen af Savmøllen til den af Dockum udi Amsterdam antagne savmester van Collen, skal ske i van Dockums over-

værelse. van Collum afskediges året efter for "druzenskab og Negligence" [43]. Den 28. juni 1741 får van Dockum sin afsked med følgende begrundelse: "Men som hand der for i ald dend tiid icke har for rettet noget til Eders Mayst Tieneste her ved Søe - Etaten Vi ey heller seer hvor hand herefter kunde behöves eller i hvad Metier det egentlig maatte være, i hvilcken henseende vi ogsaa er falden paa de uforgribelige Tanker at hand vel igien kunne demitteres" [44]. Da det ikke af hverken GK's kopibøger eller af bogholderens anvisninger på Zahlkassen fremgår, at van Dockum har været involveret i andre byggesager end ovennævnte savmølle er der al mulig grund til at tage GK's indstilling p.g.a. uvirksomhed til afskes ganske bogstavelig. Tegninger i Søetatens kort- og tegnings-samling af van Dockum Des. A 645 (brændt 1795).

GEORG ERDMANN ROSENBERG 1739-1788 (Søetatens husbygmester 1772-85)

Blev uddannet på Kunstakademiet og opnåede her at få tildelt den store guldmedalje [45]. Var i perioden 1760-65 ansat på N.-H. Jardins tegnestue [46]. I 1763 blev Rosenberg udnævnt til Informator ved Akademiet [47]. Han ansøgte i 1765 om stipendie til en udenlands rejse og får følgende svar: "que Mons. Rosenberg etant de Kiehl, n'etoit point né sujet du Roi, et que par consequent, il ne pourvoit pas pretendre aux pensions accordées par les Statuts de l'Accademie, mais que, comme il avoit du merite le Roi pouvoit lui accorder une pension particuliere pour voyager". Rosenberg foretager studierejse i England og Italien i årene 1765-70. Blev i Italien medlem af accademierne i Bologne og Florents. Ved Banner Mathiesens død i 1771 indsender Rosenberg den 6. december 1771 ansøgning om at blive Stadsbygmester i København. I 1771 blev Overbygnings-Direktionen oprettet og i dennes instrux står anført, at ingen bygmester kan antages uden forinden at have aflagt prøve på sin duelighed for direktionen [50]. Rosenberg underkaster sig Overbygningsdirektionens prøve og får denne prædicatet "en grundig og velbekvem Bygmester" [51]. Han udnævnes derfor ved kgl. resolution af 21. maj 1772 til Stadsbygmester i København [52].

Der hersker ingen tvivl om, at Rosenberg har haft meget fine kvalifikationer. Han havde som tidligere nævnt under Jardins ledelse gennemført Akademiuddannelsen og endvidere gjort konstruktions-tjeneste bl.a. ved Frederikskirkens opførelse. Den 16. marts 1772 indstiller Admiralitets- og Commissariats Collegiet [53], at Georg Erdmann Rosenberg må overtage Husbygmestertjenesten ved Søetaten,

"som bestaar udi alle ved Søe-Etaten foretagende nye Husbygninger, at have tilbørlig Opsigt med samme Bygning, at den af vedkommende contraherede Mester efter Approberede Tegning promte, forsvarlig og vel, som og med de gamle Bygningers reparationer, samt efter Holmens Chefs Anmodning at bivaane alle slige besigtigelses Forretninger og endelig at undersøge og overveje adskillige til Holmen indløbende Regninger, over hvor ingen staaende Contract er, eller kand bestemmes" [54]. Begrundelsen for at antage Rosenberg som Informator ved Akademiet fremfor Hans Næss, der ligeledes søgte stillingen, findes formodentlig i Rosenbergs vidnesbyrd fra Overbygningsdirektionen, som findes vedlagt Admiralitets- og Commissariats Collegiets indstilling af 16.marts. P.g.a. hans dygtighed får han her vidnesbyrd som en "grundig og velbeqvem Bygmester; ligesom og, at hand, om ham et saadant Embede allernaadigst maatte betroes, har saa gode Gaver og Videnskaber, som Udkræves til dets Forretninger og Bestyrelse" [55]. I skrivelse af 26.september 1772 anmoder Holmens Chef, Reiersen, Admiralitets- og Commissariats Collegiet om, at Rosenberg må overtage de i indstillingen af 18.marts 1772 nævnte besigtigelsesforretninger. Holmens chef ønsker, at Rosenberg skal have opsynet med udførelsen af reparationer og nybygningsarbejde, fordi mangler og fejl lettest ses under arbejdet, "men naar Bygningen var fuldført ey alt kunde erfares, hvilket han formente burde rettes" [56], Holmens chef anmoder derfor: "Thi maae jeg udbede ham Collegii Ordre til at Autorisere Hannem at have Inspectionen ved alle Bygninger, hvad enten det er nyt eller Reparations Arbeide, saa det samme kunde skee des forsvarligere" [57]. Praxis før da har sandsynligvis været, at bygmesteren først inspicerede byggeriet eller reparationerne efter at de var udført, mens Rosenberg også skulle have opsynet med selve arbejdsprocesserne. Fra 17.februar 1777 leder Rosenberg desuden det af ham selv oprettede møbelmagasin [58].

P.g.a. sit svage helbred og sine mange embedspligter ansøgte Rosenberg den 12. februar 1781 Københavns Magistrat om at måtte betjene sig af italieneren Joseph Guione som medhjælp, hvilket bliver ham bevilliget [59]. Den 16.marts 1785 anmoder Rosenberg om Entledigelse fra posten som Bygmester p.g.a. dårligt helbred [60]. Den 17.marts 1785 indstiller Admiralitets- og Commissariats Collegiet til Kongen: "Da Stads Bygmester Rosenberg en Tid lang har været saa svagelig, at han ei selv har kundet forrette det ham i Søe-Etaten anfortroede Bygmester Embede, har efternævnte 2de (af

hvilken den ene var Meyn) meldt sig om at tiltræde dette Embede paa Vilkaar at ville forrette samme uden Belønning indtil Rosenbergs død" [61]. Da Meyn havde fået embedet, ansøgte han endvidere den 23. november 1785 Københavns Magistrat om lovning på Rosenbergs embede som Stadsbygmester efter dennes død [62]. Først tre år efter dør Rosenberg, nemlig den 7. december 1788 [63].

Rosenbergs arbejder for Søetaten: Hovedvagt på Gammelholm [64]. Projekt til trappehus til Proviantmagasinet. Tegninger hertil i Marinens kort- og tegningssamling Des.A 1278 ff - ii. Udvidelse af Søqvæsthuset i 1777-78.

PETER MEYN 1749-1808 (Søetatens bygmester 1785-1789)

Uddannet på Kunstakademiet i København, hvor han læste under professor Harsdorff, i øvrigt sammen med Boye Magens, der senere blev Bygmester for Søetaten. Meyn opnåede i 1768 at få tildelt Akademiets store guldmedalje [65]. I september 1771 blev Meyn ansat som konduktør under Overbygningsdirektionen [66]. Efter hjemkomsten fra en studietur i Frankrig og Italien 1777-1782 [67] sagde Meyn den 31. juli 1782 nej tak til et tilbud om at blive Holstens Bygmester [68], da han sikkert håbede på et embede som Hofbygmester, og lige var blevet agreéret [69] Akademiet 2 dage før [70]. Den 7. august 1782 ansøger Meyn om embedet som Hofbygmester [71]. Han antages imidlertid ikke, men udnævnes i stedet ved kgl. resolution af 3. oktober 1782 til kgl. bygningsinspektør med en gage på 400 rdl. årligt [72]. Den 24. februar 1783 udnævnes Meyn til akademisk medlem af Akademiet efter forudgående aflagt prøve, et såkaldt receptionsstykke, nemlig tegning til et offentligt bibliotek [73]. Et halvt år efter, den 20. august 1783 ansøger Meyn om et professorat i perspektiv ved Kunstakademiet [74]. Udnævnelsen følger kort tid efter, nemlig den 1. september 1783 [75].

I Admiralitets- og Commissariats Collegiets forestilling af 17. marts 1785 nævnes 2 ansøgere til stillingen som Søetatens bygmester: Tømmermester Andreas Kirkerup og Peter Meyn. Collegiet anbefaler Kirkerup til stillingen, men Kongens resolution af 18. marts går imod indstillingen og udnævner Meyn til Husbygmester for Søetaten [76]. Udnævnelsen af Meyn er måske en slags oprejsning for det Hofbygmesterembede, han ikke fik i 1782. Efter udnævnelsen til Søetatens bygmester ansøgte Meyn i november 1785 om successionsbestalling på Stadsbygmesterembedet i København [77]. Disse

Peter Meyn

embeder havde i lang tid næsten traditionelt hørt sammen. Efter Rosenbergs død ansøger Meyn i skrivelse af 12. december 1788 om Stadsbygmesterembedet. I skrivelsen anfører Meyn, at bygningsinspektør Magens "som tillige ansøger denne tjeneste, vil vist lade mig fortrinnet naar jeg kan overlade ham tjenesten som Bygmester ved Søe-Etaten" [78]. Meyn udnævnes til Stadsbygmester i København den 23. januar 1789 [79]. 3 dage efter udnævnelsen til Stadsbygmester giver Meyn i tilslutning til Magens ansøgning om embedet, afkald på bygmestertjenesten ved Søetaten. Af skrivelsen fremgår det klart, at Meyn og Magens må have haft et meget nært forhold til hinanden, da Meyn skriver: "Vi have stedse arbejdet ved siden af hverandre i konsten, vi have reist sammen og vores Vilkaar har hidindtil bestandigt været lige" [80]. Den 6. februar følger udnævnelsen af Magens og Peter Meyns officielle afsked [81]. Meyn udnævnes den 2. marts 1789 til kasserer i 2 år for Kunstakademiet [82]. I april 1789 afskediges Hofbygmester Zuber p.g.a. embedsforsømmelser, og Meyn får endelig den af ham så eftertragtede titel som Hofbygmester, som han havde ventet på i 7 år [83]. Efter Harsdorffs død i maj 1799 vælges Meyn til at "succedere salling Professor Harsdorff" i dennes professorat i arkitektur ved Kunstakademiet, samtidig afgiver Meyn sit eget professorat i perspektiv til Magens [84]. Ved kgl. resolution af 4. maj 1803 udnævnes Meyn til medlem af "Commissionen for at føre Opsynet med Opbygningen af det afbrændte Christiansborg, samt det nye Raad- og Domhuus heri Staden" [85]. 3 år efter, den 24. marts 1807 udnævnes Meyn til direktør for brandforsikringen i København med en årlig gage på 300 rdl. Her bliver Meyn foretrukket frem for 6 andre ansøgere, her i blandt Kirkerup og Magens [86], der dog efterfulgte Meyn i embedet. Meyn dør i slutningen af 1808, 59 år gammel. P.g.a. sit korte virke indenfor Søetaten har indtil nu kun et enkelt bygningsværk kunnet konstateres at stamme fra Meyn, nemlig Nyboders Vagt [87]. I Søetatens kort- og tegningssamling er endnu ikke konstateret tegninger fra Meyns hånd.

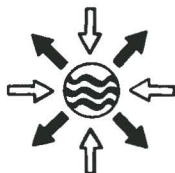
JOHAN BOYE JUNGE MAGENS 1748-1814

Uddannet på Kunstakademiet som elev af Harsdorff. Var studiekammarat og ven med Peter Meyn. Ansat på Harsdorffs tegnestue i 1767 [88]. Opnåede i 1769 Kunstakademiets store guldmedalje [89]. Magens blev pr. 1. oktober 1771 udnævnt til bygningskonduktør under Overbygningsdirektionen med en gage på 150 rdl. årlig "tillige med

Boye Magens

INDBYDELSE
TIL
KONFERENCE 1976
FOR
DANSK MARITIM HISTORIE- OG SAMFUNDSFORSKNING

Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning har hermed den glæde at indbyde alle maritimt interesserede til konference i dagene fredag d.26.marts - søndag d.28.marts 1976 i Toldvæsenets skole, Kgl. Grønlandske Handels Plads, Strandgade, 1401 København K.

Kontaktudvalget blev nedsat på den danske maritimhistoriske konference i marts 1974. Dets medlemmer er: lektor, cand.mag. Jørgen H.Barfod, arkivar, cand.mag. Hans Chr.Bjerg, adjunkt, cand. mag. Benny Christensen, museumsinspektør, cand.polyt. Ole Crumlin-Pedersen, stud.mag. Ole Frantzen, museumsinspektør, mag.art. Alan Hjorth Rasmussen, cand.mag. Anders Monrad Møller, toldbetjent Holger M.Petersen og stud.mag.art. Lise Sandersen.

Blandt de opgaver, kontaktudvalget her fik overdraget, var at arrangere en ny konference senest i 1976. Når udvalget nu indbyder hertil, er det i håb om, at konferencen 1976 vil tjene det hovedformål, som også udvalgets øvrige aktiviteter har sigtet mod: at igangsætte og formidle forskning og samarbejde inden for det maritime arbejdsfelt.

Konferencen vil få 2 hovedemner: den maritime forsknings placering i samfundet, og: maritimt kildemateriale.

1. Den maritime forsknings placering i samfundet

Hvordan er forholdet til de erhverv og erhvervsdrivende, vi beskæftiger os med? Hvad er værdien af vort arbejde? Bliver dette arbejde tilstrækkeligt påskønnet? Hvad kan vi gøre for at øge kendskabet til det maritime Danmark?

Disse og andre spørgsmål har udvalget anset for at være så væsentlige, at det måtte være naturligt at drøfte dem i fællesskab. Som oplæg til dette emne har direktør i Danmarks Rederiforening, Jens Degerbøl, lovet at indlede over temaet: "De maritime erhverv og det danske samfund". Formidlingen af den maritime forskning vil blive et væsentligt tema, og det er kontaktudvalgets håb, at deltagerne vil indsende skriftlige oplæg hertil. Disse vil da indgå i det materiale, som udsendes inden konferencen.

2. Maritimt kildemateriale

Enhver undersøgelse må tage sit udgangspunkt i det materiale, der kan opspores om det pågældende emne. Hvad findes der af materiale, -hvor?, - og hvordan udnyttes det bedst? Det er spørgsmål, vi alle må søge at få besvaret. Kontaktudvalget har ment, at der netop inden for dette område må være store muligheder for, og ønsker om, et samarbejde.

Til introduktion af dette emne vil konservator ved Oldsakssamlingen ved universitetet i Oslo, Arne Emil Christensen Jr., tale om: "Kildeproblemer ved studiet af både og bådebygning".

Denne del af konferencen vil blive udformet som drøftelser i emnegrupper. På grundlag af en foreløbig tilmeldelse er der fastlagt følgende 6 grupper, hvoraf man kan melde sig til 2:

Lørdag formiddag

1. Sejlskibe. Konstruktion, anvendelse og bevaring.
2. Orlogsflådens rolle i dansk udenrigspolitik.
3. Maritime erhvervsdrivende. Personer, grupper og foretagender.

Lørdag eftermiddag

4. Danske dampskibe.
5. Udenrigshandel og udenrigsfart.
6. Lokal maritim historie og miljø.

Deltagere, som i disse grupper vil være villige til: 1) at redegøre for et igangværende arbejde, 2) at præsentere et kildemateriale, bedes meddele dette på tilmeldingsblanketten.

Gebyet for deltagelse i konferencen er fastsat til kr.75, som dækker: 1) konferencens almindelige omkostninger, 2) en let anretning fredag aften samt frokost og middag lørdag, drikkevarer ikke inkluderet.

Deltagergebyret bedes - samtidigt med tilmeldingsblankettets tilbagesendelse - indsat på: giro 8 25 90 11, Kontaktudvalget for dansk maritim histori- og samfundsforskning, Morelvej 209, 5250 Fruens Bøge - eller i check vedlagt tilmeldingsblanketten. Sidste frist for tilmelding er fredag d.13.februar 1976.

Yderligere oplysninger kan fås ved henvendelse til kontaktudvalget, enten skriftligt eller på telefon: (09) 17 07 47.

Vi håber på et talrigt fremmøde fra alle kredse af maritimt interesserede.

Med venlig hilsen

Kontaktudvalget

Undertegnede tilmelder sig herved konference 1976 for dansk maritim historie- og samfundsforskning.

navn

adresse

postnr.by

Jeg ønsker at deltage i gruppe samt i gruppe

Jeg vil orientere om:

Jeg medbringer materiale om:

Deltagergebyret er: indbetalt på giro 8 25 90 11

vedlagt per check

Foreløbigt program:

Fredag d.26. marts:

- 19.30. Konference
- 19.45. Foredrag v. Arne Emil Christensen Jr: "Kildeproblemer ved studiet af både og bådebygning".
- 20.45. Pause.
- 21.00. Foredrag v. dir. Jens Degerbøl: "De maritime erhverv og det danske samfund".
- 21.45. Debat ud fra foredragene.

Lørdag d.27.marts:

- 9.00. Arbejdsmøder i emnegrupperne 1 - 3.
- 12.00. Frokost.
- 13.00. Arbejdsmøder i emnegrupperne 4 - 6.
- 16.30. Maritim byvandring på Christianshavn.
- 19.00. Middag. Derefter fælles samvær.

Søndag d.28.marts.

- 9.00. Debat om formidlingen af den maritime forskning.
- 10.30. Konferencemøde. Beretning fra kontaktudvalget. Debat om det fortsatte samarbejdes form og indhold. Nyvalg.
- 12.00. Afslutning.

70 øre

KONTAKTUDVALGET FOR DANSK MARITIM
HISTORIE- OG SAMFUNDSFORSKNING

MORELVEJ 209

5250 FRUENS BØGE

frie Vaaning, saa fremt de fornødne Værelser dertil ere at overlade" [90]. Ved Meyns afrejse til Frankrig og Italien i 1777 anbefaler Harsdorff at Magens tillægges 150 rdl. til sin gage "da han nu er paa den Alder, at han, om han ikke med Avantage ved de Kongl. Bygninger blev emplojeret, maatte søge sig en anden Nærings Vej" hvilket Harsdorff anså for et stort tab for Kongens kasse, da Magens var beskæftiget med inspektionen ved reparationen af Christiansborg [91]. Dette bevilliges først 2 år efter, da Magens af Rentekammeret indstilles til at nyde de 150 rdl. som Meyns embede var tillagt. Magens havde i de 2 forløbne år udført Meyns arbejde sideløbende med sit eget og dette belønnes da også med en extra gratifikation på 300 rdl. [92]. I september s.å. søger Magens om tilladelse til at foretage en udenlandsrejse, for at udvide sine kundskaber, og stadig beholde sin gage. Denne ansøgning, der er støttet af både Harsdorff og arveprins Frederik, imødekommes ved kgl. resolution af 1. november 1779 [93]. Magens forsikres samtidig om at kunne vende tilbage til sit embede som bygningskonduktør. I begyndelsen af 1780 rejser Magens til Italien, hvor han slutter sig til Meyn og studerer arkitektur [94].

Efter sin hjemkomst bliver Magens den 29. juli 1782 agreéret Akademiet, i øvrigt samme dag som Meyn, Magens' receptionsstykke lyder således: "En real Skole til Opdragelse af Børn, hvorudi kunde opdrages Dreng- og lige saa mange Pigebørn" [95]. Den 7. august 1782 ansøger Magens om embedet som Hofbygmester [96]. Magens bliver ligesom Meyn ikke antaget og udnævnes ved kgl. resolution af 3. oktober 1782 til kgl. bygningsinspektør under Rentekammerets direkte opsyn med en årlig gage på 300 rdl. samt 2 rdl. diætpenge pr. dag ved rejser. Magens område som bygningsinspektør bliver bl.a. kirke- og skolereparationer på Sjælland. Den 30. september 1782 skriver Magens til Akademiet, at han renoncerer til fordel for arkitekt Lillie på stillingen som Informator ved Akademiet, som tidligere var lovet ham [98]. Dette gør Magens sandsynligvis fordi han håber på et af Harsdorffs professorater [99], dette tilfaldt som tidligere omtalt Peter Meyn. Den 1. marts 1783 antages Magens til akademisk medlem på Akademiet, efter at hans receptionsstykke var blevet godkendt [100].

Ved udnævnelsen af Peter Meyn til professor den 1. september 1783 giver akademiet Magens det løfte "at den første leddig vordende Plads som Professor i Architecturen ham preferablement skulde tilfalde" [101]. Et embede han kom til at vente 10 år på. I 1785 an-

søger Magens om forsikring på Stadsbygmesterembedet efter Rosenbergs død [102]. Den 12.december 1788, 5 dage efter Rosenbergs død, indsender Magens igen en ansøgning om Stadsbygmestertjenesten "siden den mig forundte Løn som Bygnings Inspecteur ey er tilstrækkelig til anstændig Udkomme" [103]. Embedet tilfaldt som tidligere omtalt Peter Meyn, der dog i sin ansøgning havde lovet at afgive tjenesten som Søetatens Husbygmester ifald han blev udnævnt til Stadsbygmester [104]. Den 26.januar 1789 indsender Magens så ansøgning om stillingen som Søetatens Husbygmester. Ansøgningen er støttet af både Akademiet og Rentekammeret. Magens Hovedbegrundelse er igen pengesorger, han skriver nemlig: "saa vover jeg i alledybste underdanighed at bede, at denne Tieneste mig allernaadigst maatte vorde forundt til mine Vilkaars Forbedrelse". Admiralitets- og Commissariats Collegiet indstiller Magens til embedet og den 6.februar falder Kongens resolution at "Magens antages til Huusbygmester ved Sø Etaten udi Professor Meyns Stæd, med de til Tienesten henlagte 200 rdl. gage og 20 rdl. for Holmens Kirker og dens Boeligers Tilsyn" [105]. Da der ikke ses udfærdiget særlige instrukser for bygmestrene, og bestallingerne for den seneste periode ikke giver oplysninger om arbejdsområderne, er her valgt et eksempel på en byggesag, for at give en praktisk illustration af bygmesterens arbejde. Med vilje er her valgt et mindre byggeri, nemlig anlæggelsen af et arbejdsskur ved Gammelholm bedding nr.2, den såkaldte Slagterbedding (navnet skyldes at gamle skibe blev ophugget her). Skuret er opført med et såkaldt "Bohlendach" [106], en konstruktion der også benyttedes ved anlæggelsen af Rapporthuset på Frederiksholm, det nuværende Holmens Museumsmagasin.

Generalkommissariatet befalede den 15.september 1801 bygmester Magens, at han skulle indsende tegning og overslag på et arbejdsskur ved Slagterbeddingen på Gammelholm [107]. Dette svarede Magens på 4 dage senere med indsendelsen af en tegning samt et overslag over udgifterne ved byggeriet [108]. Tegningen havde Magens selv lavet, mens overslaget blev udarbejdet af tømmermester Jørgen West og derefter godkendt af Magens. Efter modtagelsen af udkastet indstillede Generalkommissariatet til Kongen, at dette skur må opføres og herpå faldt kgl. approbation den 25.september [109]. Allerede 2 dage før approbationen havde Generalkommissariatet skrevet til Overekvipagemesteren [110], at han skulle sørge for, at materialer til byggeriet blev tilvejebragt og ført til arbejdsstedet, da man åbenbart ikke ventede at kongen ville modsætte sig. I Generalkom-

missariatet fandt man dog, allerede inden byggeriet blev iværksat, ud af, at bygningen var for lille [111]. Man bad derfor Magens om at udfærdige en ny tegning og et overslag til en bygning 14 alen længere end først projekteret. Magens udarbejdede derfor en ny tegning og lader et nyt overslag udfærdige af tømmermester West [112]. Den 14. december 1801 meddelte Generalkommissariatet til Overekvipagemesteren [113], at arbejdet var færdigt og derfor blev han tillige med Magens og Inventarieskriveren anmodet om at besigtige byggeriet. Denne besigtigelse fandt sted i midten af december måned, og alt blev fundet i bedste orden undtagen hvad angår maling, som p.g.a. vejrliget ikke havde kunnet påføres. Jørgen Wests regning blev godkendt samtidigt af Magens [114]. Hermed var byggeriet dog ikke slut. Den 16. december 1801 skriver Generalkommissariatet til Overekvipagemesteren, at man har fundet det fornødent også at lægge gulv i huset, hvilket arbejde også er overdraget tømmermester West [115]. Efter udførelsen skal arbejdet igen besigtiges af Magens, Overekvipagemesteren og Inventarieskriveren. Bygningen stod kun til år 1816, hvor den blev nedtaget og genopført i Nyboder til "Voltigeerhuus" i Søetatens Drengekole. [116]. Af dette Eksempel ses tydeligt, at Magens må have haft arbejdsområder, som de tidligere bygmestre, nemlig: udfærdigelse af tegninger, gennemgang af overslag, besigtigelser af færdigt byggeri og godkendelse af regninger. Ca. 3 uger efter udnævnelsen som Søetatens bygmester indstiller Rentekammeret, at Magens sammen med Peter Meyn udnævnes til Hofbygmestre i stedet for Zuber, der som tidligere nævnt blev afskediget. Den 22. april 1789 falder Kongens resolution, at Magens og Meyn antages som Hofbygmestre med hver en gage på 120 rdl. årlig [117].

Den 8. marts 1791 vælges Magens til kasserer i 2 år ved Akademiet, som afløser for Peter Meyn [118]. Magens vælges desuden igen i 1795, 1808 og 1813. I 1791 skriver Magens til Kongen, da Landbygmester Hansen var blevet udnævnt til professor, at han ønskede samme udnævnelse, da han havde større ancennitet og følte sig ydmyget som kunstner ved at være stillet i skyggen af denne [119]. Udnævnelsen følger først 2 år efter, men er med tilbagevirkende kraft. Nogen løn er der ikke tale om, titlen er af rent prestigemæssig karakter [120]. Først ved Harsdorffs død i 1799 opnår Magens det professorat han havde fået lovning på 16 år tidligere. Magens overtager Peter Meyns professorat i perspektiv, mens sidstnævnte overtager Harsdorffs stilling [121]. I 1802 ved kgl. reso-

lution af 19. november udnævnes Magens til medlem af Havnekommissionen for København i afdøde Professor Harsdorffs sted [122]. Magens får ved kgl. resolution af 25. januar 1809 tital af virkelig justistråd efter 38 års virke i statens tjeneste [123]. Efter Meyns død udnævnes Magens som hans efterfølger som medlem af direktionen for Brandkassen for København. [124]. Trods sine mange embeder ansøger Magens i 1811 om lønforhøjelse, hvilket bliver bevilliget ved kgl. resolution af 2. januar 1812. Magens tillægges en årlig gage på 1600 rdl. for samtlige sine embeder samt extra penge til en vogn og et bud [125]. Den 6. juni 1814 skriver Clara Magens til Admiralitets- og Commissariats Collegiet "at min Mand Hof- og Søe Etatens Bygmester, Justistraad Magens i Dag ved Døden er afgaaet om Eftermiddagen Klokken 2 $\frac{1}{2}$ slet" [126].

Bygninger for Søetaten: Gl. Østre Takkelladshus 1801. Rapperthus på Frederiksholm 1803, Søetatens hospital i Nyboder 1805, Div. officershuse, Div. huse i Nyboder.

Tegninger i Søetatens kort- og tegningssamling med Magens signatur: Des. C 99: Plantegning af en del af sturetagen i Admiralitetsbygningen. Des. C 108: Grundtegning af drengeskoler i Nyboder. Des. C 223: Broen ved Gammelholms Hovedvagt ud. Des. C.260 I + II Detailtegning af Søkadetakademiet [127]. Des. C.277 a-b: Fyrtårn på Chr.Ø. ca. 1800. Des. C.283: Rapperthus (Bohlendachhus) på Frederiksholm ca. 1800. Des. C.290: Rapperthus (Bohlendacchus) på Frederiksholm ca. 1801. Des. C.305 a-d: Planer og snit til Hovedmagasin på Gl. holm 1802. Des. C.306: Reberbanebs Hampemagasin på Gl. holm 1802. Des. C.323: Nyboder 1804. Des. C.328: Nyboder 1804. Des. C.345 a-c: Bryggerhuset på Slotsholmen 1805-06. Des. C.347: Maltmøllen ved bryggerhuset på Slotsholmen 1806. Des. C.402: Tegning til kontor- og skolebygn. på Chr. holm. Des. 406: Del af Nyboder 1811.

PEDER MALLING 1781-1863 (Søetatens bygmester 1815-1863)

Søn af Geheimstatsminister og historiker Ove Malling. Blev uddannet på Kunstakademiet, hvor han i 1801 opnåede at få tildelt den lille guldmedalje [128]. I år 1800 havde Malling søgt stipendie og adgang til Bygningskontoret for at fortsætte sine studier. Dette blev tillagt ham af kongen den 2. april 1800. Den 17. juni s.å. tildeles han igen penge til sin fortsatte uddannelse [129]. Det ses både her og senere, at den unge Malling har nydt godt af

sin faders indflydelsesrige stilling. Malling indsendte den 16. januar 1801 ansøgning til Rentekammeret om, at måtte rejse til Altona, hvor arkitekten C.F. Hansen boede "for under hans Anvisning og Tilsyn at arbejde i Bygnings-tegninger og Overslag i Almindelighed, i dem som henhører til foranførte ham overdragne Arbejde i Særdeleshed" [130]. (C.F.Hansen var nemlig blevet pålagt at udarbejde tegninger til kirken på Amalienborg og til Christiansborg). Hos C.F.Hansen tilbragte Malling et par år. Efter oprettelsen af Kommissionen for opførelse af Christiansborg og Rådhuset i 1803, anbefaler C.F.Hansen i skrivelse af 111.januar 1804 til kommissionen, at Malling antages som konduktør under kommissionen [131]. 9 dage efter ansættes Malling ved kgl. resolution af 20.januar som bygningskonduktør med en årlig gage på 300 rdl. [132]. På dette tidspunkt var Malling kun 23 år gammel. Da Malling i 1807 overvejer at indstille sig til konkurrencen om Akademiets store guldmedalje, skriver C.F.Hansen den 19.maj 1807, at han meget stærkt fraråder dette, da der er stærkt brug for ham til sommerens bygningsopgaver. Samtidig forsikrer C.F.Hansen, at dette ikke senere vil skade ham i hans karriere [133]. Det synes da heller ikke at have haft nogen betydning, da Malling den 22.november ansøger om Stadsbygmesterembedet i København. Kancelliet indstiller ham hertil og den 11.april udfærdiges bestalling og instruks for Malling som Stadsbygmester [134]. Samme år den 30.december udnævnes han til medlem af "Commission for at bestemme Frastanden hvorlangt at Forstæderne udenfor Københavns Fæstning skal demolereres [135]. I september 1810 ansøger Malling om understøttelse til en studierejse til Italien og ved kgl. resolution af 12.november bestemmes det, at Malling tillægges 500 rdl. årlig i 2 år af Fonden ad usus publicos. I 1812 får han endnu et stipendie fra fonden til at fortsætte sine studier og da han endelig i slutningen af 1816 vender hjem, har han pådraget sig en betydelig gæld, som fonden ligeledes dækker [136]. Et par enkelte breve fra denne studierejse ses bevaret i Baron Hermann Schubarts privatarkiv [137].

Den 20.november 1815 indsender Malling ansøgning om embedet som Søetatens bygmester [138]. Admiralitets- og Commissariats Collegiet indstiller til kongen at Malling ansættes og dette sker da også ved kgl. resolution af 13.december 1815 [139]. Malling bliver den 23.oktober 1815 agreéret Akademiet og får stillet sin opgave til receptionsstykke [140]. Allerede inden han optages til akademisk medlem, udnævnes han til professor, dog kun titulært [141].

Året efter, den 18. april optages Malling som akademisk medlem, efter at hans receptionsstykke var blevet godkendt [142]. Som sine forgængere i Stadsbygmesterembedet blev også Malling udnævnt til medlem af direktionen for Københavns Brandkasse. Dette sker ved kgl. resolution af 31. juli 1816 [143]. I 1817 udnævnes Malling til medlem af en kommission, der skulle undersøge og indgive forslag om bedre beliggenhed og udnyttelse af faciliteterne i Tugt, Rasp og Forbedringshusene i København [144]. Da der allerede i 1817 var faldet kgl. resolution om, at Gammelholm skulle udflyttes til Nyholm blev der i 1831 nedsat en kommission til planlægning af udflytningen. Denne kommission blev Malling medlem af den 29. september 1831 [145]. Udflytningen skete først 30 år senere og da ikke efter de planer denne kommission havde udarbejdet. I 1845 skænkede Malling, der åbenbart havde arvet sin faders historiske interesser, Geheimearkivet 42 gamle pergamenter dækkende årene 1409-1687 [146]. Malling bestred sine hovedembeder til sin død den 3. maj 1863. Om Mallings sidste år se Heinroch Hansen: Bygningskommissionens historie s. 40-42 (Kbh. 1906). Mallings hovedarbejde som Søetatens Bygmester var medvirken ved planlægningen af udflytningen fra Gammelholm til Nyholm. Tegninger i Søetatens kort- og tegningssamling signerede af Malling: Des C 401: Plan af Nyboder Pigeskole. Des C 436: Deltegn. af Nyboder 1818. Des C 439 a-b: Frederiksholm, Materielhus for Opmudringsvæsenet. Des C 488: Tegning af de nye kanonbådsskure 1829. Des C 514: Kanonjollerskure 1833. Des C 542: Div. skure på Nyholm.

---o---

NOTER:

- [1] Weilbachs Kunstnerlexikon. (Kbh. 1947-52).
- [2] DK. Sjællandske tegnelser 1667-70 fol. 486 nr. 554.
- [3] RTK. 212.33, Skatkammeret, bilag til bestallinger 1670-78 nr. 16.
- [4] Se nedenfor under Steenwinckel.
- [5] Se fx. GK. adskillige ordresbog 1686-87 s. 91.
- [6] Adm.s registerbog på Zahlmesteren vedr. Giethusmidlerne 1673-75 fol. 51, 52, 66-68. Se også DK. Sjællandske tegnelser 1671 nr. 257 I RA.
- [7] Kbh.s. dipl. Bd. VI s. 425.
- [8] Bestalling af 18. april 1671 jvf. RTK. 216.156, Protokol over bestallinger ved hofetaten 1668-78, s. 22.
- [9] Wilh. Lorentzen: Lambert von Haven, Chr. V^s Generalbygmester s. 6-7 (Kbh. 1939).

- [10] Hist. medd. om Kbh. 2. rk. bd. I, s.358.
- [11] SKK, indkomne sager 1685 nr. 432.
- [12] Admiralitetets Registerbog over Ordre til Zahlmesteren vedr. Giethusmidlerne 1676-1677 fol. 38.
- [13] Admiralitetets og Generalkommissariatets hovedbog contra Zahlmesteren 1680-1685 fol. 162 f.
- [14] fol. 17.
- [15] SKK kgl. expeditioner af 6. maj 1690.
- [16] GK. adskillige ordresbog 1698-1703 fol. 3, 5 og 18.
- [17] Tegning og overslag hertil i Landetaten, kgl. ordre til Generalkommissariatet 1688 nr.39.
- [18] Se fx GK. adskillige ordresbog 1686-87 s.146, 209 f og 255.
- [19] Knud Voss: Bygningsadministrationen under Enevælden (Kbh. 1966) og Heinrich Hansen: Bygningskommissionens historie s. 10-11. Kbh. 1906.
- [20] SKK, kgl. expeditioner nr. 66/1690.
- [21] SKK, kgl. expeditioner nr. 66/1690.
- [22] SKK, indkomne sager nr. 508/1693.
- [23] SKK. kgl. expeditioner nr. 186/1691.
- [24] Jvf. Instruks i DK. A IV 90 a, Instruktionsbøger 1670-97 fol. 526, Voss s. 126 f., udnævnelse i RTK 2212.108, bestallinger feb. 1692 - dec. 1696.
- [25] GK. kgl. resolutioner 1693 nr. 66 samt corfirmationsbestalling i SKK kgl. expeditioner 1700 nr. 99.
- [26] DK. Sjællandske tegnelser 1703 nr. 414.
- [27] Voss s. 46 f. Instruks i Partikulærkammeret pk. 10: Kgl. resolutioner der henhører til resl. prot., men ei er vedlagt regnskaberne 1705-40.
- [28] DK. Sjællandske registre 1729 nr.144.
- [29] Tegning i SKK indkomne sager 1696 nr.226 og i RTK 2421.581, Københavnske rtk.skr.ktr., diverse.
- [30] Weilbachs Kunstnerlexikon.
- [31] DK. koncepter og indlæg til Sjællandske registre 1728 nr. 339. Hist.medd. om Kbh. VII 1919-20 s.44-54.
- [32] H.Hansen: Bygningskommissionens historie s.14. Kbh.1906.
- [33] SKK. kgl. resolutioner nr.96 af 12.juni 1733.
- [34] GK. indkomne sager af 10/9-1733.
- [35] SKK. kgl. resolutioner nr. 59 af 23.april 1734.
- [36] SKK. kgl. resolutioner nr.229 af 12.september 1736.
- [37] GK's af 3.september.
- [38] Se fx Chr.Elling: Holmens Bygningshistorie 1680-1930 (Kbh. 1932) og K.Voss: Bygningsadm. under Enevælden.
- [39] Se fx GK. indkomne sager materieltvæsenet vedkommende af 26.oktober 1745; Banner Mathiesen til GK, samt GK, kopibog 1745-48, s.9-10; GK til murmester Ph. de Lange ang. nedsettelse af tilbud.

- [40] Voss s.154.
- [41] SKK. kgl. resolutioner nr.243 af 19.september 1736.
- [42] Kbh. 1945.
- [43] Holmens chef, eqvipagekontoret, Kopibog 4/8-1738 - 4/4-1740 pag. 21.
- [44] SKK. kgl. resolution nr.125 af 28.juni 1741.
- [45] Kunstakademiets dagbog 1760-1771, s.49.
- [46] Weilbachs Kunstnerlexikon.
- [47] Kunstakademiets dagbog 1760-1771, s.132.
- [48] Kunstakademiets dagbog 1760-1771, s.182 f.
- [49] Se fx. kgl. resolution nr.46/1772.
- [50] Holger Hansen: Kabinettsstyrelsen i Danmark 1768-72, bd.II s. 466, Kbh. 1919.
- [51] Ang. denne prøves udformning, besvarelse og bedømmelse se Rtk.423.24: Overbygningsdirektionen af 1771, journalsager nr.183/1773.
- [52] Ang. ansøgning, div. udtalelser, udnævnelse m.m. se DK. koncepter og indlæg til 1.dept.s åbne breve nr.243/1772.
- [53] Approbation herpå den 18.marts.
- [54] Admiralitetet, kgl. resolutioner nr.46/1772, Rosenbergs ansøgning til embedet har desværre ikke kunnet findes, men må formodes at have været anbragt i Admiralitetets indkomne sager, hvilket desværre mangler i denne periode.
- [55] Admiralitetet, kgl. resolutioner nr.46/1772.
- [56] GK, indkomne sager nr.364/1772.
- [57] GK, indkomne sager nr.364/1772.
- [58] Kommercekollegiet, kgl. resolution nr.11/1777, se endvidere Kommercekollegiets journal - journalsager 1777 nr.121, 277, 278, 541, 834 og 1045.
- [59] Stadsarkivet, Kbh.Magistrats resolutionsprotokol, d.12.februar 1781.
- [60] Adm. + Comm.Koll. kgl. resolution nr.27/1785.
- [61] SKK., kgl. resolutioner nr.37/1785.
- [62] Stadsarkivet, Magistratens resolutionsprotokol, den 23. november 1785.
- [63] Se fx Stadsarkivet, Magistratens kopibog 1788 C, sept.-dec., skr.nr.287 af 8.december 1788 om konstituering af Guioni som stadsbygmester indtil afløsning foreligger.
- [64] Tegninger hertil er muligvis fra Rosenbergs hånd. Marinens kort- og tegningssamling Des. A 1278 jj-nn, D 2994-96.
- [65] Kunstakademiets dagbog 1760-1771 s.305.
- [66] Rtk.423.2 Overbygningsdirektionen, kopibog 1771-1773 nr. 13/1771.
- [67] Se herom i Weilbach: Architekten C.F.Harsdorff, bilag Kbh. 1928, og Rtk.423.33 samt 423.34, Overbygningsdirektionen, journalsager 1777, nr.136 og 221.

- [68] Rtk. 423.44, Overbygningsdirektionen, indkomne sager 1782 nr.251.
- [69] Agreéret = godkendelse til at udføre en prøve = Receptionsstykke, hvis godkendelse er en forudsætning for optagelse til akademisk medlem.
- [70] Kunstakademiets dagbog 1780-89, s.67 ff.
- [71] Rtk.13.32, Embedsansøgninger.
- [72] Rtk.2411.14, Kammerkancelliet, relations- og resolutionsprotokol 12/7-1782 - 31/12-1782 nr.188.
- [73] Kunstakademiets dagbog 1780-89 s. 85.
- [74] Kunstakademiet, indkomne breve den 20.august 1783.
- [75] Kunstakademiets dagbog 1780-89, s.103 f. og 106.
- [76] Admiralitets- og Commissariats Collegiet, kgl. resolutioner 1785 nr.27, heri ses også ansøgning, udtalelser m.m.
- [77] Stadsarkivet, Magistratens resolutionsprotokol den 23. november 1785.
- [78] Rtk.244.120 Bygningskontoret, journalsager 1788 nr.1342.
- [79] DK. Sjællandske registre 1788-89, s.551.
- [80] Admiralitets- og Commissariats Collegiet, kgl. resolutioner 1789 nr.13.
- [81] Se note ovenfor.
- [82] Akademiets dagbog 1780-89, s.252.
- [83] Rtk.2411.27 Kammerkancelliet, relations- og resolutionsprotokol 1.halvdel af 1789 nr.83 samt bilag til samme, se også Rtk.244.6 Bygningskontoret, kommuniserede kgl. resolutioner m. bilag 1786-90 nr.88/1789.
- [84] Kunstakademiets dagbog 1789-1803, s.260.
- [85] DK. 2. departement, registrant 1803 nr.504 samt bilag til samme.
- [86] DK. 2. departement, forestillinger 1807 nr.73.
- [87] Se foto i Elling s.123. På Kunstakademiet findes dog tegninger til et projektforslag til et monument for Torden-skjold, udarbejdet til Søetaten.
- [88] Weilbach: Dansk Bygningskunst i det 18.århundrede s.184, Kbh. 1930.
- [89] Kunstakademiets dagbog 1760-1771, s.335.
- [90] Rtk.423.2 Overbygningsdirektionen, Kopibog 1771-1773 nr. 14/1771, Voss s.85 ff samt Rtk.423.11 Overbygningsdirektionen extractprotokol 13/9 1771 - 31/12 1772 s.2.
- [91] Rtk.423.33 Overbygningsdirektionens indkomne sager nr. 112/1777.
- [92] Rtk.2411.7 Kammerkancelliet, relations- og resolutionsprotokol 1779 nr.88.
- [93] Rtk.2411.7 Kammerkancelliet relations- og resolutionsprotokol 1779 nr.151.
- [94] Om første del af rejsen se Priv.ark. nr.1936: Sonnin, brev fra Mogens dat. Berlin 10/5-1780.

- [95] Kunstakademiets dagbog 1780-1789 s.67-68.
- [96] Rtk.13.32 Embedsansøgninger.
- [97] Rtk.2411.14 Kammerkancelliet, relations- og resolutions-
protokol 12/7 1782 - 31/12 1782 nr.188.
- [98] Kunstakademiets dagbog 1780-89 s.73.
- [99] Harsdorff ønskede at afgive et professorat i arkitektur.
- [100] Kunstakademiets dagbog 1780-89 s.86.
- [101] Kunstakademiets dagbog 1780-89 s.104.
- [102] Ligesom Meyn. Stadsarkivet Magistratens resolutionsproto-
kol 21.november 1785.
- [103] Rtk.244.120 Bygningskontoret, journalsager nr.1345/1788.
- [104] Se note nr.78.
- [105] Admiralitets- og Commissariats Collegiet, kgl. resolutioner
1789 nr.13.
- [106] Om Bohlendach se: Elling s.125 ff og GK., Indkomne sager
1800 nr.505 med tilhørende tegning, Marinens kortsaml.
Des. C 283.
- [107] GK., Korrespondanceprotokol 1801 nr.1625.
- [108] GK., indkomne sager 1801 nr.3401 a.
- [109] SKK., kgl. resolutioner 1801 nr.158.
- [110] Overekvipagemesteren, kollegiale breve 1801 nr.527.
- [111] GK., kopibog 1801 nr.1732.
- [112] Tegning se: Søetatens kortsamling Des. C 290, overslag se:
GK indkomne sager 1801 ne.3798.
- [113] Overekvipagemesteren, adskillige ordresbog 16/7 1801 -
31/3 1802 fol.315.
- [114] GK., indkomne sager 1801 nr.4580.
- [115] Overekvipagemesteren, adskillige ordres bog 16/7 1801 -
31/3 1802 fol.320.
- [116] R.W.Bauer: Beskrivelse af Orlogsværftet 1862, Håndskrift-
samlingen - E 9.
- [117] Rtk.2411.27 Kammerkancelliet, Relations- og resolutions-
protokol 1789 nr.81.
- [118] Kunstakademiets dagbog 1789-1803, fol.57.
- [119] DK., indlæg til Sjællandske registre nr.282/1791.
- [120] DK.R. juli 1793 s.286.
- [121] Kunstakademiets dagbog 1789-1803 s.260.
- [122] Adm. + Comm. Coll. kgl.resolution nr.106/1802.
- [123] DK. 2.dept.registrant 1809 nr.100.
- [124] DK. 2.dept. registrantsager 1809 nr.196.
- [125] Rtk.2411.74 Kammerkanc. relations- og resolutionsprotokol
1812 nr.7.
- [126] SØE Generalkommissariatet, indkomne sager nr.1284/1814.
- [127] Jvf. gen.komm. indk.sag. nr.238 og 329 i 1798.

- [128] Kunstakademiets dagbøger 1789-1803 s.317.
- [129] Privatakiv nr.5946, Peder Mallings Brev fra Rentekammeret af 5.april 1800. Se foregående note.
- [130] Rtk.244.137, Bygningskontoret, journalsager 1801 nr.1232.
- [131] Rtk.424.22 Kommissionen for opførelsen af Christiansborg og Rådhuset, journalsager litra A nr.51.
- [132] Privatakiv nr.5946, Peder Mallings, skr. af 26.januar 1804 fra kommissionen. Instruksen, udfærdiget 17.januar s.å. findes samme sted.
- [133] DK. 2.departement, registrantsager 1809 nr.480.
- [134] DK. 2.departement, registrantsager 1809 nr.480 samt Privatakiv nr.5946, Peder Mallings, forskellige sager 1804-40.
- [135] DK. 2.departement, registrant 1809 nr.1781, bilag ses at mangle.
- [136] Fonden ad usus publicos bd.II s.159 f, 468 og 489, udgivet af Rigsarkivet, Kbh. 1902.
- [137] Privatakiv nr.6308, Hermann Schubart, pk.24, breve fra P.Mallings. Se også Privatakiv nr.5946, Peder Mallings, heri ses rejsepass, konceptansøgninger og div. breve vedr. rejsen.
- [138] Generalkommissariatet, indkomne sager 1815 nr.2137.
- [139] SKK. kgl. resolutioner 1815 nr.446-447.
- [140] Kunstakademiets dagbog 1815-1821 s.8.
- [141] DK. 2.departement registrant 1817 nr.497.
- [142] Kunstakademiets dagbog 1815-1821 s.288.
- [143] DK. 2.departement, registrant 1816 nr.1165.
- [144] DK. 2.departement, registrant 1817 nr.1022.
- [145] Marineministeriet, Sekretariats- og Kommandokontoret, aflevering 1914; div. sager pk.21.
- [146] Privatakiv nr.5946, Peder Mallings, brev af 8.dec. 1845 fra Geheimearkivar Magnussen, se også Rigsarkivets folio-registratur nr.98 s.21 f.

BOGANMELDELSE

Kåre Holt: Sjøhelten, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1975, 192 s.
hft. 64,00 kr., indb. 79,25 kr.

Kun virkeligt store personligheder er i stand til at beskæftige sindene i slægtled efter slægtled. Interessen vil vise sig gennem en stadig fremkomst af nye bøger og artikler om emnet. Man vil ofte konstatere, hvorledes der udvikler sig to forskellige litteraturretninger om sådanne historiske personer. Den ene vil være saglig eller videnskabelig; den anden populær eller populærhistorisk. Tilsyneladende eksisterer de to retninger ret upåvirket af hinanden. Den populærhistoriske retning kører videre med et stort anekdotepreget stof og synes ikke interesseret i at udnytte de videnskabelige landvindinger. Ret beset har de to retninger naturligvis hver deres funktion. Den populære litteratur sikrer til stadighed interessen for emnet i vide kredse, men dermed være ikke sagt, at det er udelukket, at populære bøger vil kunne udnytte den saglige litteratur.

De her nævnte forhold gør sig også gældende inden for den vældige litteratur, der er udkommet om Tordenskiold og hans virke. Efter at nordmanden Olav Bergersens store 2-binds værk om "Viceadmiral Tordenskiold" udkom for 50 år siden i 1925, var der tilvejebragt så meget dokumentarisk materiale, at den populærhistoriske litteratur ikke behøvede at køre videre på et anekdoteagtigt grundlag. Ikke desto mindre er den populærhistoriske litteratur om Tordenskiold fortsat som om Bergersens bog ikke eksisterede. At det er muligt at bygge bro mellem de to retninger beviste forfatteren Palle Rosenkrantz med romanen "Tordenskiold" fra 1939. I denne digtede han kun for de perioders vedkommende, hvor kilde-materialet var yderst sparsomt ellers holdt han sig til en dokumentarisk baggrund blot omsat i prosastil.

Den gode, gamle populærhistoriske litteraturretning inden for Tordenskiold-litteraturen lever imidlertid videre i bedste velgående. Det sidste skud på stammen er romanen "Sjøhelten" af den flittige og meget læste norske forfatter Kåre Holt. Med udgangspunkt i begivenhederne før og under Tordenskiolds angreb på den svenske transportflåde i Dynekilen forsøger Holt at give en karakteristik af den dansk-norske søhelt. Der kan sikkert ikke være tvivl om, at Holt har lavet research-arbejde forinden udarbejdelsen af bogen, men alligevel er den meget overfladisk og upræcis i den tilsyneladende tilstræbte dokumentariske ramme. Lad det være

sagt med det samme, at stilistisk set er bogen glimrende, man bliver revet med af sproget og fremstillingen og har svært ved at slippe den, før man er helt færdig.

Den karakteristisk, som Holt giver af Tordenskiold, er vulgær og på en lang række punkter bevisligt forkert. Mange steder er der upræcisheder, som kunne have været undgået, også selv om man tilslutter sig forfatterens karakteristisk. F.eks. benævnes Tordenskiold overalt i bogen som "kommandøren", skønt han først efter Dynekilen blev udnævnt til dette. Tordenskiold karakteriseres af forfatteren som en gudsforgående og ukristelig sømand med de mest plumpe manerer, eller sagt på Tordenskiolds eget modersmål: "en kjappkjeftet friskfyr, en grovkornet og kvinnekjær oppkomling, men en dyktig sjømann og en ærgjerrig og dristig leder i krig". Gennemlæser man Tordenskiolds store tjenstlige korrespondance - ca. 2000 breve og rapporter fra 1712-20 - samt hans defensorater ved de forskellige krigsretsforhør han blev udsat for, får man egentlig et helt andet indtryk af søhelten, hvis navn stadig lever idag. Det er ikke meningen med denne konstatering at forsøge at male Tordenskiold hvid i stedet for sort! Miljøet ombord i de dansk-norske orlogsskibe under den store nordiske krig var fantastisk hårdt og trøstesløst, vel nok i en grad som moderne mennesker ganske enkelt ikke er i stand til at sætte sig ind i. Derfor ville naturligt nok enhver form for blødsøden pedanteri uvægerlig komme til kort. Det store kildemateriale viser os imidlertid en stærk personlighed, en genial sømand og en omsorgsfuld skibschef for hvem det lykkedes at opretholde kontrollen over det ansvarsområde, som var ham tildelt. Der er rigeligt af stof til en roman i den "rigtige" Tordenskiolds personlighed og karakter. Det forunderlige ved Tordenskioldsforskningen er netop, at den videnskabelige udforskning af hans virke stort set har bekræftet og dokumenteret de fleste af de kendte anekdoteprægede fortællinger, som har levet om søhelten gennem flere århundreder.

Det har nok aldrig været forfatterens intention, at bogen skulle udsættes for en historisk-kritisk anmeldelse. Han kan være blevet inspireret af emnet - hvad der jo er naturligt for en nordmand - og blot har villet fortælle en god historie. Betragtet ud fra denne synsvinkel er bogen et udtryk for, hvorledes Tordenskiold stadig vil inspirere og betage slægtled efter slægtled. Mindet om Tordenskiold vil - også gennem denne bog - leve videre! Problemet er så, hvor langt man skal tillade den kunstneriske frihed at gå med et i øvrigt veldokumenteret historisk emne. På et vist punkt

i skalaen må der være tale om en usmagelig maltraktering af emnet. Kåre Holts roman nærmer sig betænkeligt dette punkt. Som litterært produkt er den upåklagelig og anbefalelsesværdig, men som populærhistorie betragtet er man i 50-året for udsendelsen af den store norske videnskabelige biografi beskæmmet over at sidde med den i hånden!

HANS CHRISTIAN BJERG

ANKERKNAPPEN 200 ÅR I DEN DANSKE MARINE

I sin bog "Den danske marines uniformer gennem tre århundreder", der udkom 1974, skrev kommandørkaptajn E. Borg i forbindelse med sin omtale af søofficerernes uniformer i 1770'erne (p.25), at "De knapper, der hidtil var anvendt i uniformerne, havde ikke på nogen måde kendetegnet, at bæreren tilhørte Søetaten. Det var almindelige forgyldte knapper, således som de også anvendtes af civile. I 1775 sendte Collegiet til divisionscheferne en prøve af nye knapper, som man ønskede, at søofficererne for fremtiden skulle anvende. Hvorvidt disse nye knapper har været prydet med et anker, kan ikke afgøres, men i 1778 pålægges det i skrivelse til divisionscheferne, at de ved en parol alvorlig indprenter officererne, at de kun må vise sig uden for deres logi i mundering, og at de ikke må bære overkjole af anden farve end munderingsblå med Søetatens ankerknapper i. Heraf fremgår, at ankerknapper må være indført på et tidligere tidspunkt, måske allerede 1775, som ovenfor anført. Ankeret var uden krone og uden ankertov". Kommandørkaptajn Borg nåede imidlertid inden sin død i år at fremfinde oplysninger, der gjorde denne formodning om ankerknappens indførelse i den danske marine til vished. Et notat om ankerknappen og en kildehenvisning er fundet blandt kommandørkaptajnens efterladte papirer. I protokollen "Søetaten, Søkrigskancelliet, Personalial og Flaadetabeller, Etater 1776" der findes i Rigsarkivet (SK.826) står anført (p.17) under omtalen af søofficerernes uniformer følgende NB: "Knapperne med ankre på er introduceret 1775 efter Coll. ordre". Med andre ord er det således påvist, at det netop er 200-året for introduktionen af den velkendte ankerknapp, som siden har kendetegnet Søværnets personel.